

“HUKUK MUHAKEMLERİ KANUNU İLE BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN” İLE İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI HAKKINDAKİ DEĞİŞİKLİĞİN ÖN İNCELEMeye ETKİSİ^(*)

Dr. Öğr. Üyesi Volkan ÖZÇELİK^(**)

Öz

7251 sayılı Kanun, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda önemli değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerden bir tanesi, ön inceleme duruşmasına taraflardan birinin gelmesi durumunda gelen tarafın karşı tarafın muvafakati olmaksızın iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebileceği kuralının kaldırılmasıdır. Yapılan değişiklik ile silahların eşitliği ilkesinin temini, ön inceleme aşamasının uyumsuzluğunun tespit edildiği aşama olma özelliğini güçlendirme ve tarafların üst üste ve karşılıklı olarak beyan dilekçesi vermesi engellenerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun sistematığına uygun bir uygulama gelişmesini sağlama amaçlanmıştır. Çalışmamızda yapılan değişikliğin bu amaçları gerçekleştirilmeye elverişli olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tekşif İlkesi, İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı, Ön İnceleme Aşaması.

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 24.02.2022 - Kabul Edildiği Tarih: 13.05.2022.

Atıf Şekli: Volkan Özçelik, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı Hakkındaki Değişikliğin Ön İncelemeye Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1, 2022, s. 385-403.

(**) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Ana Bilim Dalı, Samsun, Türkiye.

E-posta: drvolkanozcelik@gmail.com.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0001-9999-900X>.

THE EFFECT ON PRELIMINARY PHASE OF THE AMENDMENT ON THE “LAW ON THE LAW ON CIVIL PROCEDURES AND THE LAW ON CHANGE TO SOME LAWS” AND THE PROHIBITION ON THE EXTENSION AND CHANGE OF THE CLAIM AND DEFENSE

Abstract

Law numbered 7251 amended in the Code of Civil Procedure. One of these changes is the abrogation of the rule that allows parties to expand and change their claims and defenses at the preliminary hearing. With this amendment made, the principle of equality of arms was aimed to be provided. With the amendment made, it was aimed to strengthen the feature of the preliminary examination phase that the dispute is determined. With the amendment made, it is aimed to make an application in accordance with the systematic of the Code of Civil Procedure. The aim of this study to examine whether this change amendment can achieve these goals.

Keywords

Principle of Concentration, Prohibition of Alteration or Extension of the Claim or Defense, Preliminary Examination.

GİRİŞ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu¹ ön inceleme aşamasını ihdas etmiştir. Kanunun ön inceleme aşaması hakkındaki düzenlemeleri incelendiğinde, bu aşamanın iki kısımdan oluştuğu söylenebilir. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra ön inceleme aşaması başlar (HMK m. 137/1). Mahkeme öncelikle dava şartları ve ilk itirazlar hakkında dosya üzerinden karar verir (HMK m. 138). İkinci kısımda ise taraflar ön inceleme duruşmasına davet edilerek ön inceleme duruşması icra edilir (HMK m. 139, 140). Ön inceleme duruşmasında hakim, tarafları sulhe ve arabuluculuğa teşvik ederek, uyuşmazlığın alternatif çözüm yollarından birisi ile çözülmesini teşvik edebilir².

Teksif ilkesi vakıaların iddia edilmesinin ve delillerin gösterilmesinin hangi yargılama kesitine kadar olması gerektiğini düzenler³. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda genellikle kabul edilen bu ilke⁴, medeni usul hukukumuzda da taraflarca getirilme ilkesiyle beraber düzenlenmiştir (HMK m. 25, 141, m. 145). Bir yargılamada taraflarca getirilme ilkesi ile teksif ilkesi birlikte uygulandığında, tarafların vakıa ve delilleri mahkeme huzuruna getirmek hususunda daha özenli davranmaları gerekmektedir. Zira taraflar, taraflarca getirilme ilkesi uyarınca taleplerini haklı çıkarmak için gerekli vakıa ve delilleri toplamakla yetinmeyip, aynı zamanda teksif ilkesinin gereği olarak bunları kanunda belirlenen zaman dilimine kadar yargılamaya dâhil etmekle yükümlüdür. Aksi halde taraflar, dava konusu taleplerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilir⁵.

¹ RG. 04.02.2011, S. 27836.

² İbrahim Ermenek, "Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Ön İnceleme", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, C. 2, S. 1, s. 139 vd.

³ Walter J. Habscheid, *Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht*, 2. Auflage, Basel/Frankfurt am Main 1990, s. 314; Sabine Asprion Stöcklin, *Die Verhandlungsmaxime im schweizerischen Zivilprozessrecht, de lege lata und de lege ferenda*, Basel 2008, s. 40.

⁴ Stöcklin, s. 42; Volkan Özçelik, *Türk Medenî Usûl Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 112; Alper Tunga Küçük, *Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi*, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2021, s. 38. Buna karşılık re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda teksif ilkesinin bir parçası olan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı uygulanmaz. Bkz. Seda Özmumcu, "Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 2, Isparta 2014 (Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı- XII, HMK Çerçevesinde Yargılamaya Hakim Olan İlkeler, 18-19 Ekim 2014-Isparta), s. 147; Fatih Tahiroğlu, *Medenî Usûl Hukukunda Re'sen Araştırma İlkesi*, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2021, s. 33-34.

⁵ Stöcklin, s. 41.

Teksif ilkesinin bir yönünü oluşturan iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, tarafların belli aşamadan sonra iddia ve savunmalarını ve bunlara dayanak olan vakıaları genişletemeyeceğini ve değiştiremeyeceğini ifade eder. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na göre, taraflar dilekçeler aşamasında serbestçe iddia ve savunmalarını değiştirebilir ve genişletebilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda 7251 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik üzerine, yazılı yargılama usulünde bu yasak davacı için cevaba cevap dilekçesinin verilmesiyle, davalı için ise ikinci cevap dilekçesinin verilmesiyle başlar⁶. Basit yargılama usulüne tabi olan bir davada taraflar dava ve cevap dilekçesi verebileceği, buna karşın cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi veremeyeceği nazara alındığında (HMK m. 317/1 ve 3)⁷; basit yargılama usulünde iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı dava açılmasıyla, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ise cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle başlar (HMK m. 319)⁸.

7251 sayılı Kanun⁹ ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır¹⁰. 7251 sayılı Kanun m. 15 ile iddia ve savunmanın genişletilmesi ve

⁶ Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, Legal Yayınevi, İstanbul 2016 s. 266, 274; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 897; Süha Tanrıver, *Medeni Usul Hukuku, C. 1 (Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılaması)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2016, s. 678, 683; Abdülaziz Tangal, *Medeni Usul Hukukunda Ön İnceleme*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 120.

⁷ Hukukumuzda tarafların basit yargılama usulünde ikinci dilekçe verememelerinin hak arama/savunma yapma özgürlüğüne (adil yargılanma hakkına) aykırı olduğu ve bu düzenlemenin mahkemenin gerçeğe uygun karar vermesini engelleyecek nitelikte olduğu ifade edilmiştir (Yılmaz, Şerh, s. 1397). Buna karşılık Anayasa Mahkemesi iptali istenen bu düzenlemenin anayasaya aykırı olmadığına hükmetmiştir (AYM, E. 2011/125, K. 2012/46, 22.03.2012).

⁸ Ejder Yılmaz, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Islah Konusunda (HMK m. 176-182) Getirdiği Yenilikler”, *Bankacılar Dergisi*, Ocak 2013, Özel Sayı, s. 76.

⁹ RG. 28.07.2020, S. 31199.

¹⁰ 7251 sayılı Kanun’un genel gerekçesine bakıldığında, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun uygulandığı sırada öğreti ve yargı kararlarında eleştirilen yönler olduğu, bu eleştirilerin, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki bazı düzenlemelerin yargılamayı uzattığı, gereksiz emek ve mesai sarfına sebep olduğu, uygulamada belirsizlik ve tereddüt oluşturduğu, şeklinde olduğu vurgulanmış; 7251 sayılı Kanunla Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yargılamaya hakim olan ilkeler kapsamında gözden geçirildiği, yargılamanın daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi, uygulayıcıların ve bilim insanlarının dile getirdiği sorunların çözüme kavuşturulmasının amaçlandığı dile getirilmiştir. Bkz. 7251 sayılı Kanun’un genel gerekçesi. 7251 sayılı Kanundaki bu eleştirilere karşın, sorunların asıl kaynağı tespit edilip giderilmediği sürece kanun değişikliği yapmakla sorunların üstesinden gelinemeyeceği, aksine bu durumun Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun temel anlayışını ve sistematikliğini bozduğu, kanunları erozyona uğrattığı, uygulamanın istikrar kazanmasının önüne geçtiği ve asıl sorunların göz ardı edilmesi ne-

değiştirilmesi yasağının hangi andan itibaren işlemeye başlayacağı hususunda (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 141/1'de) değişiklik yapmıştır. Değişiklikten önce ön inceleme duruşmasına taraflardan biri mazeretsiz olarak gelmezse, gelen taraf serbestçe iddia veya savunmasını genişletebiliyor yahut değiştirebiliyordu. Buna mukabil yeni haliyle düzenleme ilgili maddeyi, “taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez” şeklinde değiştirmiştir.

Değişikliğin gerekçesi; “*Maddenin birinci fıkrasında yapılan değişiklikle, dilekçeler aşaması tamamlandıktan sonra, islah ve karşı tarafın açık muvafakati hariç olmak üzere, iddia veya savunma genişletilemeyecek veya değiştirilemeyecektir. Mevcut hükme göre ön inceleme duruşmasına katılmayan tarafın yokluğunda, onun muvafakati olmaksızın iddia veya savunma genişletilebilmekte veya değiştirilebilmekteydi. Sırf ön inceleme duruşmasına katılım sağlanmadığı için aleyhte iddia veya savunmanın rahatlıkla genişletilebilmesi veya değiştirilebilmesi, silahların eşitliği ilkesinin ihlalini gündeme getirmektedir. Bu ihlal, davayı takip etmediğinde davayı inkâr ettiği kabul edilen ve duruşmaya katılma zorunluluğu bulunmayan davalı taraf bakımından çok daha güçlü bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Düzenleme, silahların eşitliği ilkesine hizmet etmesi bakımından adil yargılanmanın sağlanmasına da yardımcı olacak niteliktedir. Öte yandan düzenleme, uyuşmazlığın ön inceleme aşamasında netleşmesine yardımcı olacak ve bu aşamanın, yargılamanın yol haritasını belirleme özelliğini güçlendirecektir. Ayrıca, ön inceleme duruşmasına mazeretsiz olarak gelmeyen tarafın muvafakati aranmaksızın, iddia veya savunmanın genişletilmesine veya değiştirilmesine imkân tanınması, gelmeyen tarafın genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma karşısında beyanda bulunup açıklama yapmak için dilekçe vermesine, diğer tarafın da bu dilekçeye karşı beyanda bulunmasına neden olmakta ve dilekçeler teatisi aşaması sona erdiği halde üst üste verilen bu dilekçeler Kanununun sistematiğine aykırı bir uygulamanın gelişmesine sebep olmaktadır. Bu dilekçelerin kabul edilip edilmemesi, kabul edileceklerse hangi ölçüye göre kabul edilecekleri uygulamada tartışmalara yol açma ve yargılamayı çetrefil hale getirerek uzatma potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır.*

---

deniyle istenenin tersi sonuç doğurduğu yönündeki eleştiriler için bkz. Hakan Pekcanitez, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Erozyonu Süreci”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017, S. 133, s. 211 vd.; Hakan Pekcanitez-Oğuz Atalay-Muhammet Özekes, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 150, s. 254.

Bu açıdan bakıldığında, ön inceleme duruşmasına gelen tarafın ön inceleme tutanağının düzenlenmesine katılarak tahkikata ilişkin yol haritasına şekil verebilme imkânını elde etmesinin bir “ödül” olarak yeterli sayılması gerektiği kabul edilmektedir.”

Çalışmamızda, 7251 sayılı Kanun ile yapılan bu değişikliğin, kanunun amaçlarını gerçekleştirmeye elverişli olup olmadığı sorgulanacak ve yapılan değişikliğin ön inceleme aşamasına etkisi ele alınacaktır.

I. İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI HAKKINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİĞİN AMAÇLARI

A. Silahların Eşitliği İlkesini Tesis Etme

Yapılan değişiklikle silahların eşitliği ilkesi temin edilmeye çalışılmıştır. Nitekim düzenleme gerekçesinde “Sırf ön inceleme duruşmasına katılım sağlanmadığı için aleyhte iddia veya savunmanın rahatlıkla genişletilebilmesi veya değiştirilebilmesi, silahların eşitliği ilkesinin ihlalini gündeme getirmektedir” denilmek suretiyle, yapılan değişikliğin gerekçesi vurgulanmıştır¹¹. Doktrinde de sadece duruşmaya katıldığı için bir tarafın diğer tarafa nazaran daha avantajlı bir noktaya gelmesinin adil yargılanma hakkına aykırılık teşkil edebileceği ve ön inceleme duruşmasına katılımı teşvik etme düşüncesinin de bu çözümü haklı göstermeyeceği değerlendirilmesi yapılmıştır¹². Kanaatimizce bu değerlendirmede ve yapılan değişiklikte isabet bulunmamaktadır. Yapılan düzenleme hem ön inceleme duruşmasının etkinliğini hem de ön inceleme duruşmasına gelen taraf ile mazereti olmaksızın ön inceleme duruşmasına gelmeyen tarafı aynı hukuki duruma tabi tuttuğu için silahların eşitliği ilkesini zedelemektedir.

Yargılamanın silahların eşitliği ilkesine uygun bir şekilde yürütülmesi adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Zira silahların eşitliği ilkesi adil yargılanma hakkının unsurlarından birisidir¹³. Dolayısıyla bu alanda yapılan değişiklik Ana-

¹¹ Bkz. 7251 sayılı Kanun m. 15’in gerekçesi.

¹² Selçuk Öztekin-Sema Taşpınar Ayvaz-Serdar Kale, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi’ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 149, s. 116.

¹³ Sezin Aktepe Artık, *Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayınları, Ankara 2014, s. 341-342; Bilgehan Yeşilova, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, S. 86, s. 55; Emel Hanağası, *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi*, Yetkin Yayınevi, Ankara 2016, s. 92 vd. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

yasa m. 36 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 ile yakından ilgili olmaktadır¹⁴.

Yargılama makamları önünde eşitlik ilkesi, bireylerin ayrımcı gerekçelerle ilgili yargılama makamına başvuru hakkının kısıtlanmamasını, mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler açısından taraflar arasında tam bir eşitlik sağlanmasını ifade eder¹⁵. Silahların eşitliği ilkesi ise, davanın tarafı olan herkesin davasını takip ederken karşı tarafın sahip olduğu şartlara nispetle daha dezavantajlı duruma sokulmadan iddia ve savunmalarını mahkemeye sunabilmesini ifade eder¹⁶.

Taraflar ön inceleme duruşmasına meşruhatlı davetiye ile davet edilmektedir. Bu davetiyede mazeretsiz olarak tarafların duruşmaya gelmemesi halinde, gelen tarafın iddia ve savunmalarını serbestçe değiştirebileceği veya genişletebileceği ihtarına da yer verilmektedir (7251 sayılı Kanun'dan önceki durumda). Dolayısıyla taraflar bu meşruhatlı davetiye ile ön inceleme duruşması ve bu duruşmaya katılmamanın yaptırımını hususunda öncesinde bilgilendiril-

---

kapsamında silahların eşitliği ilkesi, hakkaniyete uygun yargılama kavramı ile garanti edilmektedir. Hakkaniyete uygun yargılama yapılması ise unsurları arasındadır. Bkz. Olgun Akbulut, "Adil Yargılanma Hakkı (AİHS m. 6)", *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ocak 2002, S. 1, Y. 1, s. 187.

¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 6 bireyin gerek medeni ve gerek cezai muhakemede haklarını belirlemektedir. Maddenin ilk paragrafı hem ceza hem de medeni (hukuk) yargılama için genel esasları düzenlemiştir. Bir davanın hukuk yargısı içinde mi yoksa ceza yargısı içinde mi ele alınacağı hususunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi iç hukuktaki nitelendirme ile bağlı kalmamaktadır. Mahkemeye göre, AİHS m. 6'nın uygulanabilmesi için esaslı nokta yargılama sonucunun özel hukukta düzenlenen bir hak ve yükümlülük için belirleyici olup olmadığıdır. Bkz. Cüneyt Altıparmak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, S. 63, s. 246.

¹⁵ Yeşilova, s. 55; Güney Dinç, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Silahların Eşitliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2005, S. 57, s. 285; Hanağası, s. 281 vd. Nitekim önemi sebebiyle bazı durumlarda davetiyenin özel bir şekilde düzenlenmesi, davete icap etmediğinde muhataba bunun sonuçlarının hatırlatılması öngörüldüğünde, davetiyenin meşruhatlı olması zorunludur. Bu zorunluluğa uyulmaması halinde taraf hakkında kanunda düzenlenen aleyhe sonuç uygulanmaz, mahkeme yapılan işlemi tekrarlamalıdır. Bkz. Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 106.

¹⁶ Aktepe Artık, s. 342. Anayasa Mahkemesi de bu esası kabul etmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'ne göre; "Silahların eşitliği ilkesi; davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması, taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması ve yargılamaya etkin katılımının sağlanması anlamına gelir". Bkz. Rıdvan Batur, B. No: 2018/17680, 03/12/2020, § 34; Yaşasın Aslan, B. No: 2013/1134, 16/05/2013, § 32.

mektedir (HMK m. 27/2-a)¹⁷. Kendisine meşruhatlı davetiye tebliğ edilmesine ve herhangi bir mazereti olmamasına rağmen duruşmaya katılmayan tarafın aleyhine olarak iddia ve savunmanın genişletilip değiştirilebilmesi, silahların eşitliği ilkesine aykırı bir durum değildir. Aksine, yapılan değişiklik ile duruşmaya gelen taraf, gelmeyen taraf ile aynı işleme tabi tutulduğundan bu durum silahların eşitliği ilkesini zedelemektedir.

Davanın gereksiz biçimde ve kötüniyetli olarak uzamasının önüne geçmek için kabul edilen teksif ilkesi¹⁸, taraflarca getirilme ilkesini sınırlandırmaktadır¹⁹. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı teksif ilkesinin kapsamında yer alır. Adil yargılanma hakkı ve onun bir unsuru olan hukuki dinlenilme hakkı ise insan onuruna ve özgürlüğüne duyulan saygıya dayanmaktadır²⁰. Adil yargılanma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı gereğince taraflara iddia ve savunmalarını ileri sürme olanağı verilirken, yargılamanın taraf ihmali, kötüniyeti, bilgisizliği yahut kastı sebebiyle uzamasına engel olacak tedbirler alınmalıdır. Kanaatimizce yürürlükten kaldırılan düzenleme bu tedbirlerden birisiydi. Nitekim yargılama kuralları genel olarak emredici mahiyettedir. Emredici olmasının nedeni, yargılama faaliyetinin yürütülmesine ilişkin kurallara bağlı kalınarak yargılamanın uzun sürmesinin önüne geçilmesi ve etkin hukuki korumanın sağlanmasıdır. Yargılama kurallarına aykırı davranış, usul kuralları tarafından birtakım sonuçlara bağlanmaktadır²¹.

B. Uyuşmazlığın Tespitinin Ön İnceleme Aşamasına İnhisarı

Düzenleme gerekçesinde yapılan değişikliğin, ön inceleme aşamasında uyuşmazlığın netleşmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca yapılan deği-

¹⁷ Davetiyeye ilişkin bu düzenlemenin hukuki dinlenilme hakkı ile doğrudan bağlantılı olduğu hususunda bkz. Ermenek, s. 155.

¹⁸ Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 76.

¹⁹ Jürgen Baumann, *Grundbegriffe und Verfahrensprinzipien des Zivilprozessrechts*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart&Berlin&Köln&Mainz 1970, s. 45-46; Ekkehard Becker-Eberhard (Çeviren: M. Kamil Yıldırım), “Dava Malzemesinin Taraflarca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları”, *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Alkim Yayınevi, İstanbul 2002, s. 36.

²⁰ Walter H. Rechberger (Çeviren: M. Kamil Yıldırım), “Avusturya Medeni Yargılamasında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular”, *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Alkim Yayınevi, İstanbul 2002, s. 67.

²¹ Nedim Meriç, *Medeni Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s. 169.

şiklikle ön inceleme aşamasının yargılamanın yol haritasını belirleme özelliğini güçlendireceği ifade edilmiştir²².

Kanaatimizce gerekçede yapılan bu değerlendirmede isabet bulunmamaktadır. Aksine, değişiklikle uyuşmazlığın tespiti fiilen dilekçeler aşamasına kaymıştır. Zira düzenleme ile taraflardan birisi duruşmaya gelmediğinde gelen tarafın iddia ve savunmalarını serbestçe genişletmesi ve değiştirmesi elinden alındığından, taraflar arasındaki uyuşmazlık esas itibarıyla dilekçelerin verilmesiyle belli olmaktadır. Ön inceleme aşamasında ise dilekçeler üzerinden karar verilebilecek, bu haliyle uyuşmazlık tutanağa kaydedilebilecektir. Bu nedenle daha isabetli olan değerlendirme, uyuşmazlığın tespiti bakımından dilekçelerin önemi daha da artmıştır. Ayrıca dava malzemesi olan vakıaların dilekçeler aşamasına yığılmasının önünün açılmış; dilekçeler aşamasından sonra ise ancak iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi kuralının istisnaları kapsamında vakia ileri sürülebilir hale gelmiştir.

Davalının cevap dilekçesi vermemesi durumunda davacının cevaba cevap dilekçesi veremeyeceği²³, davalının da ikinci cevap dilekçesi veremeyeceği gözetildiğinde, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı davacı için dava dilekçesinin verilmesiyle başlar²⁴. Cevap dilekçesi vermediği için dava dilekçesindeki tüm vakıaları inkar etmiş sayılan davalı (HMK m. 128), ancak bu kapsamda vakia ileri sürebilir²⁵. Bu ihtimal ile 7251 sayılı Kanun'daki değişiklik

²² Bkz. 7251 sayılı Kanun m. 15 Gerekçesi.

²³ Doktrinde aksi görüşe göre, davalının cevap dilekçesi vermemesi durumunda davacıya cevaba cevap ve akabinde davalıya ikinci cevap dilekçesi hakkının verilmesi gerekmektedir. Bkz. Hamide Özden Özkaya-Ferendeci, "Davalının Cevap Dilekçesi Vermemesi Halinde M. 128'in Uygulanması ve Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Arayışları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2018, C. 24, S. 1, s. 263 vd.

²⁴ Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1268; Tanrıver, Usul, s. 660; İlhan E., Postacıoğlu- Sümer Altay, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015, s. 475-476; Ali Cem Budak- Varol Karaaslan, *Medeni Usul Hukuku*, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020, s. 204. Benzer durum, davacının cevaba cevap dilekçesi vermemesi halinde de vardır. Şöyle ki, davacı cevaba cevap dilekçesi vermezse davalının ikinci cevap dilekçesi verme imkanı olmaz (HMK m. 136/1). Bu durumda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı ilk dilekçeler aşamasının tamamlanmasıyla başlamış olur. Bkz. H. Yavuz Alangoya, "Yazılı Yargılama Usulü Hakkında Bazı Düşünceler", *Makaleler*, Beta Yayınevi, İstanbul 2012, s. 486; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 865; Postacıoğlu-Altay, s. 475-476; Budak-Karaaslan, s. 204.

²⁵ Doktrinde Tanrıver, bu halde savunmayı genişletme ve değiştirme yasağının işlerlik kazanaacağı anın ne olacağı ile eğer cevaba cevap dilekçesi verilemeyecekse, iddianın genişletilmesi yasağının başlayıp başlamadığı gibi hususlara açıklık kazandırılmasının ortaya çıkabilecek te-

birlikte değerlendirildiğinde, davacının dava dilekçesini yazarken daha titiz bir şekilde hareket etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Değişikliğin gerekçesinde, (duruşmaya gelen tarafın iddia ve savunmaları serbestçe genişletmesi yahut değiştirmesi üzerine) genişletilen veya değiştirilen iddia veya savunmaya karşı diğer tarafın savunma hakkı kapsamında dilekçeler sunmasının yargılamayı çetrefilli hale getireceği, dilekçeler aşamasının sona ermesinden sonra hala tarafların dilekçe verme gayreti içinde bulunabilecekleri, bunun da yargılamayı uzatabileceği, ayrıca bu aşamada tarafların hangi kriterlere göre dilekçe verebileceğinin belirli olmaması sebepleriyle düzenleme yapıldığı belirtilmiştir²⁶.

Kanaatimizce gerekçedeki bu değerlendirme, amaca tam olarak hizmet etmemektedir. Zira yürürlükten kaldırılan düzenlemeye göre taraflar dilekçelerini, geçerliliği ve kapsamı kanun, öğreti ve yargı kararları tarafından kabul edilmiş iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kriterlerine göre verebilmekteydi. Şöyle ki, ön inceleme duruşmasına gelen taraf, gelmeyen tarafın aleyhine olarak herhangi bir sınırlama ile bağlı kalmaksızın iddia ve savunmalarını değiştirebilir yahut genişletebilirdi. Eklenen ya da değiştirilen iddialara karşı savunma hakkı en başta hukuki dinlenilme hakkının gereği olarak karşı tarafa sunulmalıdır. Tarafın bu vakıalara karşı savunma yapması, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağına aykırı olarak kabul edilmemektedir. Zira bu tür vakıalar, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi doktrininde *sonradan ortaya çıkan vakıa* niteliğinde bulunduğu²⁷, taraflarca iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağından etkilenmeksizin bu tür vakıalar ileri sürülebilir. Eş söyleyişle sonradan ortaya çıkan vakıalar, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamı dışındadır²⁸.

---

reddütlerin giderilmesinde önem taşıdığını ifade etmiştir. Bkz. Süha Tanrıver, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Revizyonu Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2012, S. 99, s. 26.

²⁶ Bkz. 7251 sayılı Kanun m. 15 Gerekçesi.

²⁷ Davacı iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının başlamasından sonra, usulüne uygun biçimde yeni vakıalar ileri sürmüş ise davalı, iddianın bu haline karşı savunma sebeplerini ileri sürebilir. Bu savunma sebepleri, davalı için “sonradan ortaya çıkan” vakıa niteliğindedir. Bkz. Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 2. Cilt, 6. Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 1841.

²⁸ Kuru, Usul-II, s. 1733; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları Ankara 2014, s. 441, 452; Yılmaz, s. 894; Ramazan Arslan- Ejder Yılmaz-Sema Taşpınar

Tüm bu nedenler, yapılan değişiklikle amaca erişilemeyeceğini göstermektedir. Nitekim yapılan değişiklik ile düzenlemenin son haline göre, taraflardan biri iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarından faydalanarak dilekçe verme hakkına, karşı taraf ise bu dilekçeye karşı beyanda bulunma hakkına sahiptir. İslahın tahkikat bitene kadar yapılabileceği düşünüldüğünde (HMK m. 171/1), uyuşmazlığın tespiti tahkikat aşamasının sonuna kadar (kanun koyucunun değerlendirilmesine göre) bir problem olarak hakimın karşısına çıkabilecek, taraflar karşılıklı dilekçe verme imkanına yine sahip olacaktır.

C. Kanun Sistematığına Uygun Uygulamanın Ortaya Çıkması

Değişiklik ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun sistematığına aykırı olarak gelişen uygulamanın engellenmesi amaçlanmıştır. Nitekim düzenleme gerekçesinde bu amaç, *“ön inceleme duruşmasına mazeretsiz olarak gelmeyen tarafın muvafakati aranmaksızın, iddia veya savunmanın genişletilmesine veya değiştirilmesine imkân tanınması, gelmeyen tarafın genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma karşısında beyanda bulunup açıklama yapmak için dilekçe vermesine, diğer tarafın da bu dilekçeye karşı beyanda bulunmasına neden olmakta ve dilekçeler teatisi aşaması sona erdiği halde üst üste verilen bu dilekçeler Kanunun sistematığına aykırı bir uygulamanın gelişmesine sebep olmaktadır”* biçiminde ifade edilmiştir.

Kanun koyucunun değerlendirmesine göre, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnasından faydalanılarak tarafın iddialarını veya savunmalarını genişletmesi, karşı tarafın da bu beyanlara karşı beyan sunması Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun sistematığına aykırı uygulamanın gelişmesine neden olmaktadır. Kanaatimizce gerekçedeki bu sonuç isabetli değildir. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnasından faydalanarak iddia ve savunmaları genişleten yahut değiştiren tarafın

---

Ayvaz- Emel Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018, s. 345, 352; Pekcanitez, Pekcanitez Usul, s. 1255, 1263; Tanrıver, Usul, s. 680, 685; Cemil Kaya- Recep Akcan, “Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2009, C. LXVII, S. 1-2, s. 131, 133. Doktrinde Akil, karşı görüşü savunmaktadır. Yazara göre, hukukumuzda benimsenen teksif ilkesinin sonucu olarak, sonradan ileri sürülen açıklamalar ancak ana vakıyı daha fazla detaylandırmaya ve aydınlatmaya yönelik olabilir; yoksa yepyeni bir vakıyı ileri sürülemez. Bkz. Cenk Akil, “Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülme Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 12, S. 1, s. 18-19.

beyanına karşı, karşı tarafın beyanda bulunabilmesi hukuki dinlenilme hakkının bir gereğidir. Hukuki dinlenilme hakkının gereğinin taraflara tanınması Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun sistematığına aykırı olamaz (HMK m. 27). Ayrıca yapılan değişikliğe rağmen taraflar ön inceleme aşamasında ya da tahkikat aşamasında karşı tarafın açık muvafakati veya ıslah ile iddia ve savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilir. Bu durumda ise karşı tarafa beyanda bulunma hakkının tanınması hukuki dinlenilme hakkının bir gereği olup, tarafın karşı beyanda bulunması iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını ihlal etmez²⁹. Sonradan ortaya çıkan vakıa olarak nitelendirilen bu durum, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnasıdır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun sistematığına aykırı bir durum olmadığı için kanun koyucu yapılan değişiklikle böyle bir aykırılığın önüne geçmemiş, ancak tarafların iddia ve savunmalarının mümkün olduğu kadar dilekçeler aşamasıyla sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte ön inceleme ve tahkikat aşamasında ise iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnaları halen uygulanabilir.

Kanaatimizce yapılan değişiklik, kanun sistematığına uygun bir uygulamanın ortaya çıkmasından ziyade, kanun sistematığını bozabilecek türdendir. Çünkü ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf için herhangi bir yaptırım kalmamıştır³⁰. Nitekim ön inceleme duruşmasına gelen taraf, gelmeyen tarafın muvafakati aranmaksızın iddia ve savunmalarını genişletme ve değiştirme olanağından yoksun bırakılmıştır (HMK m. 141/1). Taraflar ön inceleme duruşmasına gelmediklerinde ise, tarafların sulh ve arabuluculuk hakkındaki kararlarını öğrenmek mümkün olmayacağından, tahkikat aşamasına geçmek mümkün olmaz. Zira ön inceleme tamamlanmadan ve gerekli kararlar alınmadan tahkikata geçilemez ve tahkikat için duruşma günü verilemez (HMK m. 138). Kanaatimizce kanun sistematığını korumak için mevcut düzenlemeye ilave olarak, ön inceleme duruşmasına mazereti olmaksızın gelmeyen tarafa yönelik bir yaptırım uygulanacağı yahut duruşmaya gelmeme halinde sulh ve arabuluculuk teklifine olumsuz cevap verdiğinin kabul edilmiş sayılacağı şeklinde bir düzenlemeye yer verilmeliydi.

---

²⁹ Özkes, s. 106 vd.

³⁰ Ön inceleme aşamasında duruşmaya gelen tarafın yeni vakıa ileri sürebilmesi, buna karşın, duruşmaya gelmeyen tarafın buna itiraz edememesinin ön inceleme duruşmasının önemini arttırdığı hususunda bkz. Özçelik, s. 186-187.

II. ÖN İNCELEME AŞAMASININ AMACI

Ön inceleme aşaması ile dava şartları ile ilk itirazların incelenmesi (HMK m. 138) ve uyuşmazlığın tespiti ile tarafların sulhe, arabuluculuğa teşvik edilerek anlaşma sağlanıp sağlanmayacağı (HMK m. 140) hususlarının yargılamanın daha başında gerçekleşmesi temin edilerek, esasında uygulamada yeknesaklık sağlanmaya ve yargılamada sistem kurmaya çalışılmakta; bu sayede de yargının insan odaklı sorunlarının engellenmeye çalışılmaktadır³¹. Bu nedenle ön inceleme aşamasının gereklerine eksiksiz ve titiz bir şekilde riayet edilmelidir. Bu işlemler mahkemece tamamlanmadan tahkikat aşamasına geçilmesi bozma sebebidir³².

³¹ Ön inceleme aşamasının amacı hakkında detaylı bilgi için bkz. Efe Direnisa, **Medenî Yargılamada Ön İnceleme**, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2021, s. 40 vd.; Orhan Eroğlu, **Medeni Usul Hukukunda Ön İnceleme**, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020, s. 32-33.

³² Hukuk Genel Kurulu'nun 01/07/2015 tarihli ve E. 2014/2-20, K. 2015/1753 sayılı kararı (www.kazanci.com); "...Direnme yoluyla H.G.K. önüne gelen uyuşmazlık; ön inceleme duruşması yapılmadan tensip tutanağı ile davalının delillerini sunması için süre verilip verilemeyeceği, cevap dilekçesinde delil bildirmeyen davalıya ön inceleme duruşmasında delillerini bildirmesi için süre verilmesinin gerekip gerekmediği, mahkemece usulüne uygun olarak ön inceleme duruşmasının yapıp yapılmadığı, tahkikat aşamasında davalıya delillerini bildirme hakkının tanınıp tanınamayacağı; bunların sonucu olarak davalının hukuki dinlenme hakkının ihlal edilip edilmediği noktasında toplanmaktadır. 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile usul hukukumuzda ilk derece yargılamanın beş temel aşamadan oluşması öngörülmüştür. Bunlar sırası ile; dilekçelerin karşılıklı verilmesi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hükümdür. Bu aşamalar içinde yeni olan ise ön inceleme aşamasıdır. Yargılamanın gereksiz yere uzamasının engellenmesi; mahkemenin ve tarafların yargılamada gereken hazırlığı davanın başında yapmasının sağlanması bakımından, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile dilekçelerin verilmesinden sonra ve tahkikat aşamasından önce gelmek üzere "ön inceleme" adıyla yeni bir yargılama aşaması kabul edilmiştir (H. Pekcanitez/O. Atalay/M. Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, 11 Bası, 2011, s. 375-376). 6100 Sayılı HMK'nın 137. maddesinde, ön incelemenin kapsamı, HMK 138. maddesinde ön inceleme aşamasında dosya üzerinden dava şartları ve ilk itirazlar hakkında verilecek kararlar, HMK 139. maddesinde ön inceleme duruşmasına davet, HMK 140. maddesinde ise yapılması zorunlu olan ön inceleme duruşması düzenlenmiştir. 6100 Sayılı HMK'nın ön incelemenin kapsamı başlıklı 137. Maddesinde, dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra ön inceleme yapılacağı, 138. madde dikkate alınarak öncelikle dava şartları ve ilk itirazlar hakkında dosya üzerinden karar vereceği, dava şartları ve ilk itirazlar hakkında gerektiği takdirde kararını vermeden önce, bu konuda tarafları ön inceleme duruşmasında dinleyebileceği, ön inceleme duruşmasında tarafların iddia ve savunmaları kapsamında uyuşmazlık konularını tam olarak belirleyebileceği, hazırlık işlemleri ile tarafların delillerini sunmaları ve delillerin toplanması için gereken işlemleri yapacağı, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda onları sulhe veya arabuluculuğa teşvik edeceği ve bu hususların tutanağa geçirileceği belirtilmiştir. Ön inceleme duruşmasında dava şartları ve ilk itirazlar ile sınırlı olmak üzere tanık dinleme, belge inceleme, bilirkişi görüşü alma, keşif yapma ve yemin teklif etme gibi işlemler yapılabilir, ancak tahkikata yönelik işlemler yapılamaz. HMK'nın 137. maddesinin 2. fıkrasında ise ön inceleme tamamlanmadan ve gerekli ka-

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf aleyhine uygulanmaması ve gelen tarafın karşı tarafın muvafakati olmaksızın iddia ve savunmayı genişletebilmesi ve değiştirebilmesine olanak veren düzenlemenin (HMK m. 141/1), 7251 sayılı Kanun m. 15 ile kaldırılması, ön inceleme kurumundan beklenen faydanın sağlaması bakımından isabetli değildir. Ön inceleme aşamasında taraflar sulhe ve arabuluculuğa teşvik edilir. Sulh ve arabuluculuk vasıtasıyla, davanın başında yargılama sona erebilir. Ön inceleme aşamasında duruşmaya tarafların gelmemesi ve bu rağmen gelen tarafın iddia ve savunmaları serbestçe değiştirebilmesi yaptırımının kaldırılması, tarafların duruşmaya gelmemesine bağlı olarak sulh ve arabuluculuğa gereği gibi teşvik edilememesi sonucunu doğurabilir³³.

---

rarlar alınmadan tahkikata geçilemeyeceği ve tahkikat için duruşma günü verilemeyeceği düzenlenmiştir. Gereksiz duruşmalara dair uygulamadaki eski alışkanlıkların devam etmesinin kesin olarak önüne geçilmesi amacıyla Kanun koyucu, ön inceleme aşaması tamamlanmadan ve bu aşamada alınması gereken kararlar alınmadan tahkikat aşamasına geçilmesini ve tahkikat için duruşma günü belirlenmesini kesin bir ifade ile (emredici nitelikteki bir düzenlemeyle) yasaklamıştır (H. Pekcanitez/O. Atalay/M. Özkes, a.g.e., s. 375-376). Tüm bu hususlar dikkate alındığında, dilekçeler aşaması tamamlandıktan sonra öncelikle dosya üzerinden dava şartları ve ilk itirazların incelenmesi; bu konularda olumlu veya olumsuz bir karar verilmesi, dosya üzerinden karar verilemeyen dava şartları ile ilk itirazlar hakkında karar verilmek ve diğer ön inceleme işlemlerini yapmak üzere tarafların ön inceleme duruşmasına davet edilmesi, 6100 Sayılı HMK 137 ve 140 maddelerine göre ön inceleme duruşmasında gerekli usul işlemleri yapıldıktan sonra, tahkikat duruşmasına geçilmesi gerekir. Somut olayda; dava 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun yürürlüğe girdiği 1.10.2011 tarihinden sonra 18.1.2012 tarihinde açılmıştır. Mahkemece 2.3.2012 tarihli ön inceleme tutanağı ile ön incelemenin duruşmalı yapılmasına ve ön inceleme duruşmasının 9.4.2012 gününe bırakılmasına karar verilmiştir. Mahkemece ön inceleme günü olarak belirlenen 9.4.2012 tarihli oturumda taraf vekillerinin tarafların aralarında sulh olma imkanının bulunmadığını tespit ettikleri, anlaşmazlık konularının dava ve cevap dilekçelerindeki hususlar olduğuna dair beyanları ve imzaları alınmış ve duruşma, ön inceleme aşamasının tamamlanıp tamamlanmadığı ve tahkikata geçilip geçilmediği belirtilmeksizin ayrıca tahkikat ve sözlü yargılama için davet zorunluluğu yok sayılarak 9.5.2012 gününe bırakılmıştır. Mahkemece, ön inceleme aşamasında yapılması gereken usul işlemlerinin (HMK m. 137-142) yapılması, ön inceleme duruşmasında tarafların anlaşmış ve anlaşamadıkları hususların tek tek tespit edilmesi, ön inceleme sonuç tutanağı düzenlenip bu tutanağın taraflara imzalatılması ve HMK'nın 147. ve 186/1 maddelerine göre tarafların tahkikat ve sözlü yargılamaya davet edilmesi, ön inceleme aşamasında yapılması gereken tüm işlemler yapıldıktan sonra tahkikata geçilmesi gerekirken ön inceleme duruşması usulüne uygun yapılmadan tahkikat aşamasına geçilerek davanın esası hakkında karar verilmesi doğru bulunmamıştır. O halde yukarıda açıklandığı üzere direnme kararının ön inceleme duruşmasının usulüne uygun olarak yapılmaması sebebiyle kararın, değişik gerekçe ile bozulması gerekmiştir.”

³³ Düzenlemeye göre hakime düşen görev, tarafların sulhe veya arabuluculuğa teşvik edilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Bu görevin ifa edildiğinden bahsedilebilmesi için, usulen yerine getirilmesi yeterli değildir. Hakim tarafsızlığına gölge düşürmeyecek şekilde, inanarak ve isteyey-

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, selefi 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na nazaran sulhe ilişkin daha kapsamlı düzenlemelere yer vermiştir. Zira 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m. 213/1'de işaret edilen "sonuç vereceği umulan hallerde hakimin tarafları sulhe teşvik edebileceğine" ilişkin düzenlemeden başka bir düzenleme bulunmamaktaydı. Buna karşılık Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun birçok düzenlemesinde sulhe ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Ön inceleme duruşmasında hakimin tarafları sulhe teşviki (HMK m. 137, 140/2), ön inceleme duruşma davetiyesine tarafların sulh için gerekli hazırlıkları yapmasının ihtarını (HMK m. 139) ve sulh müzakereleri sırasında yapılan ikrarın tarafları bağlamayacağı (HMK m. 188/3) hususunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlemeler yer almıştır³⁴.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ön inceleme duruşmasına gelmeyen tarafın, aleyhine iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yaptırımının kaldırılması (7251 sayılı Kanun m. 15), sulhe ilişkin bu düzenlemelerin etkinliğini zedelemektedir. Öyle ki, ön inceleme duruşmasında sulhe teşvik hakimin takdinde olmayıp, bu husus hakim için zorunlu bir görevdir³⁵. Tarafların sulhe teşviki ise, bu hususta hazırlık yapmış tarafların ön inceleme duruşmasına gelmesiyle mümkün olabilir.

Ön inceleme aşamasında yapılması gereken işlerden bir tanesi de uyuşmazlığın tespiti (HMK m. 137/1). Taraflar arasındaki uyuşmazlık şüphesiz ki, taraf dilekçelerinden yola çıkılarak da tespit edilebilir. Ancak duruşmada sırasındaki canlılık ve iletişim imkanı yazılı aşamada bulunmaz. Hakim, ön inceleme duruşmasında taraflara doğrudan soru yönelterek uyuşmazlığın tespitini net bir şekilde sağlayabilir. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun yargılamaya hakim olan ilkeler kısmında düzenlenen davayı aydınlatma ödevi sayesinde hakim, ön inceleme duruşmasında taraflara soru sorarak ve taraflardan açıklama yapmasını isteyerek uyuşmazlığı tespit edebilir (HMK m. 31)³⁶. 7251 sayılı Kanun ile ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf aleyhine iddia ve savun-

---

rek, yapıcı bir şekilde aktif bir çaba göstermesi gereklidir. Başka bir deyişle "hakim sadece sulh olun demekle yetinmeyip, taraflara Almanların yaptığı gibi çiçek sunarak bu konuyu anlatması gerekir". Bkz. Baki Kuru, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme", *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi*, Ankara 2006, s. 149 (Tartışmalar Bölümü).

³⁴ Ermenek, s. 162-163.

³⁵ Ermenek, s. 163.

³⁶ Varol Karaaslan, *Medeni Usul Hukukunda Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 157-158.

manın genişletilmesi ve değiştirilmesi olanağının kaldırılması, ön inceleme duruşmasına gelmemenin yaptırımsız kalması neden olabileceğinden; mahkemenin ön inceleme duruşmasında taraflara soru sormak ve açıklama yaptırmak suretiyle uyuşmazlığı tespit etmesi tam anlamıyla gerçekleşmeyebilecektir.

SONUÇ

7251 sayılı Kanun ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun yargılamaya hakim olan ilkeler kapsamında gözden geçirilmesi, yargılamanın daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi, uygulayıcıların ve bilim insanlarının dile getirdiği sorunların çözüme kavuşturulması amaçlanmış, bu kapsamda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı bakımından dan önemli bir değişiklik yapılmıştır. Buna göre yapılan değişiklik üzerine Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 141/1 düzenlemesi “taraflar, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçeleri ile serbestçe iddia veya savunmalarını genişletebilir yahut değiştirebilirler. Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra iddia veya savunma genişletilemez yahut değiştirilemez” şeklinde olmuştur.

Yapılan değişiklik sonucunda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf aleyhine uygulanamayacak olması, ön inceleme kurumundan beklenen faydaların temini bakımından isabetli değildir. Ön inceleme aşamasında taraflar sulhe ve arabuluculuğa teşvik edilmektedir. Taraflar için ön inceleme duruşmasına gelmemenin yaptırımı ortadan kalktığına, yargılamanın kısa sürede sona ermesini temin eden sulh ve arabuluculuk kurumları bu işlevini kaybedebilir. Ayrıca yapılan değişiklik, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun ön incelemeye ait diğer düzenlemeleri arasındaki uyumu da bozmuştur. Uyumun temini için bu değişikliğe ilave olarak, duruşmaya gelmeyen tarafın sulh olmayacağı ve arabuluculuğa başvurmayı kabul etmediği yönünde irade ortaya koyduğu sonucunun yasal olarak kabul edilmesi de düzenlenmelidir.

Ön inceleme aşamasında taraflar arasındaki uyuşmazlığın tespiti için ön inceleme duruşması önemlidir. Hakim, ön inceleme duruşmasında taraflara doğrudan soru yönelterek uyuşmazlığın tespitini net bir şekilde sağlayabilir. 7251 sayılı Kanun ile ön inceleme duruşmasına gelmeyen taraf aleyhine iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi olanağının kaldırılması, ön inceleme duruşmasına gelmemenin yaptırımsız kalması neden olabileceğinden; mahkemenin ön inceleme duruşmasında taraflara soru sormak ve açıklama yaptırmak suretiyle uyuşmazlığı tespit etmesi tam anlamıyla gerçekleşmeyebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Olgun, “Adil Yargılanma Hakkı (AİHS m. 6)”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ocak 2002, S. 1, Y. 1, ss. 175-207.
- AKİL, Cenk, Boşanma Davalarında Vakıaların İleri Sürülme Zamanı Meselesinin Yargıtay Kararlarındaki Görünümü, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, C. 12, S. 1, ss. 1-23.
- AKTEPE ARTIK, Sezin, *Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Seçkin Yayınları, Ankara 2014.
- ALANGOYA, H. Yavuz, “Yazılı Yargılama Usulü Hakkında Bazı Düşünceler”, *Makaleler*, Beta Yayınevi, İstanbul 2012, ss. 479-496.
- ALTIPARMAK, Cüneyt, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006, S. 63, ss. 244-270.
- ARSLAN, Ramazan- YILMAZ, Ejder- TAŞPINAR AYVAZ, Sema- HANAĞASI, Emel, *Medeni Usul Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2018.
- BAUMANN, Jürgen, *Grundbegriffe und Verfahrensprinzipien des Zivilprozeßrechts*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart&Berlin&Köln&Mainz 1970.
- BECKER-EBERHARD, Ekkehard (Çeviren: M. Kamil Yıldırım), “Dava Malzemesinin Taraf larca Getirilmesi İlkesinin Esasları ve Sınırları”, *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Alkim Yayınevi, İstanbul 2002, ss. 17-42.
- BUDAK, Ali Cem-KARAASLAN, Varol, *Medeni Usul Hukuku*, 4. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- DİRENİSA, Efe, *Medeni Yargılamada Ön İnceleme*, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2021.
- DİNÇ, Güney, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Silahların Eşitliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2005, S. 57, ss. 283-306.
- ERMENEK, İbrahim, “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Ön İnceleme”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011, C. 2, S. 1, ss. 139-177.
- EROĞLU, Orhan, *Medeni Usul Hukukunda Ön İnceleme*, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2020.
- HABSCHÉID, Walter J., *Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht*, 2. Auflage, Basel/Frankfurt am Main 1990.
- HANAĞASI, Emel, *Medeni Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi*, Yetkin Yayınevi, Ankara 2016.
- KARAASLAN, Varol, *Medeni Usul Hukukunda Hakimin Davayı Aydınlatma Ödevi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.

- KAYA, Cemil- AKCAN, Recep, “Medeni ve İdari Yargıda İddia ve Savunmanın Genişletilmesi veya Değiştirilmesi Yasağı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXVII, 2009, S. 1-2, s. 123-142.
- KURU, Baki, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medenî Usul Hukuku*, Legal Yayınevi, İstanbul 2016 (Usul).
- KURU, Baki, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme”, *Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirmesi*, Ankara 2006, ss. 58-86 (Tasarısı).
- KURU, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 2. Cilt, 6. Baskı, Demir-Demir Yayıncılık, İstanbul 2001 (Usul-II).
- KÜÇÜK, Alper Tunga, *Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi*, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2021.
- MERİÇ, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi (Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.
- ÖZÇELİK, Volkan, *Türk Medenî Usûl Hukukunda Taraflarca Getirilme İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2020.
- ÖZEKES, Muhammet, *Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenme Hakkı*, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.
- ÖZKAYA-FERENDEÇİ, Hamide Özden, “Davalının Cevap Dilekçesi Vermemesi Halinde M. 128’in Uygulanması ve Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Çözüm Arayışları”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2018, C. 24, S. 1, ss. 258-269.
- ÖZMUMCU, Seda, “Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re’sen Araştırma İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Isparta 2014, C. 4, S. 2, (Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı- XII, HMK Çerçevesinde Yargılama-ya Hakim Olan İlkeler, 18-19 Ekim 2014-Isparta), ss. 145-171.
- ÖZTEK, Selçuk- TAŞPINAR AYVAZ, Sema- KALE, Serdar, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi’ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 149, ss. 77-152.
- PEKCANITEZ, Hakan, *Medenî Usûl Hukuku*, C. 2, 15. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017 (Pekcanitez Usul).
- PEKCANITEZ, Hakan, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Erozyonu Süreci”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017, S. 133, ss. 211-260 (Erozyonu Süreci).
- PEKCANITEZ, Hakan- ATALAY, Oğuz- ÖZEKES, Muhammet, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020, S. 150, ss. 247-299.

- POSTACIOĞLU, İlhan E.- ALTAY Sümer, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 7. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2015.
- RECHBERGER, Walter H., (Çeviren: M. Kamil Yıldırım), “Avusturya Medeni Yargılama-sında Adil Yargılanmaya İlişkin Yeni Sorular”, *İlkeler Işığı Altında Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Alkim Yayınevi, İstanbul 2002, ss. 67-81.
- STÖCKLİN, Sabine Aspiro, *Die Verhandlungsmaxime im schweizerischen Zivilprozessrecht, de lege lata und de lege ferenda*, Basel 2008.
- TAHİROĞLU, Fatih, *Medenî Usûl Hukukunda Re’sen Araştırma İlkesi*, Oniki Levha Yayinevi, İstanbul 2021.
- TANGAL, Abdülaziz, Medeni Usul Hukukunda Ön İnceleme, *İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2016 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- TANRIVER, Süha, *Medeni Usul Hukuku, C. 1 (Temel Kavramlar ve İlk Derece Yargılama-sı)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2016 (Usul).
- TANRIVER, Süha, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Revizyonu Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2012, S. 99, ss. 15-34 (Revizyonu).
- UMAR, Bilge, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları Ankara 2014.
- YEŞİLOVA, Bilgehan, “Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2009, S. 86, ss. 47-101.
- YILMAZ, Ejder, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2013 (Şerh).
- YILMAZ, Ejder, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Islah Konusunda (HMK m. 176-182) Getirdiği Yenilikler”, *Bankacılar Dergisi*, Ocak 2013, Özel Sayı, ss. 72-81 (Yenilikler).